

נפתלי אהרן וקשטיין ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

ויתילדו

על משפחותם לבית אבותם / לחקר היוחסין בישראל

118

האמנם "עדה המצבה הזאת"?

חשיפת חלקה התחתון של מצבת רבי ליוואי הזקן הביאה אותנו לתגלית מדהימה אודות טיבה של עדות מפורסמת זו - ליוואי דהילולא [שנתגלה זה עתה בעקבות החשיפה] כ"ה במרחשון שנת ש' לפ"ק

על יחוסה של משפחת המהר"ל לדוד המלך ע"ה

א

המהר"ל כנצר מבית דוד המלך ע"ה, במגילות היוחסין הנפוצים ידוע ומפורסם בשער בת רבים אשר שלשלת יחוסו של רבינו הגדול רבי יהודה ליוואי המהר"ל מפראג זי"ע משתלשלת ועולה למעלה בקודש עד למלכי בית דוד המלך ע"ה. ולא עוד, אלא שבכתבי היוחסין מצאנו רשימה מפורטת מן המהר"ל מפראג, דור אחר דור, בן אחר בן, עד רב האי גאון בנו של רב שרירא גאון, ומשם ואילך ממשיכים בפירוט הדורות דרך גדולי התנאים והאמוראים, עד לשושלת מלכי יהודה, בן אחר בן, עד שלמה בן דוד מלך ישראל. היחוס מתחיל בראש המשפחה רבי ליוואי הזקן מפראג, אשר היה - על פי מגילות יוחסין אלו - אביו של רבי בצלאל, שהיה אביו של רבי חיים מוורמייזא, שהיה אביו של רבי בצלאל אביו של המהר"ל מפראג זי"ע. לדברי כותבי יחוס זה, נפטר רבי ליוואי הזקן בשנת ה' אלפים ר', ואילו המהר"ל מפראג נולד כבר לאחר פטירתו, והוא נקרא על שמו.

ב

פקפוקים ביחוס המהר"ל לזרע המלוכה

והנה, כבר מלתינו אמורה, ופירסמנו את הדברים מספר פעמים ב"ויתילדו" ובמאמרים נוספים, שיש הרבה לפקפק ביחוס זה. החל מהטענה שלפי המקורות הקדומים מסתבר שלרב האי גאון לא נולדו מעולם ילדים, והוא לא השאיר אחריו צאצאים רח"ל. כמו כן, מפורסמת הטענה הידועה ש"ראש המשפחה" רבי ליוואי מפראג, זה שנהגו לכנותו בתואר "הזקן", על מנת להבדילו מרבי ליוואי הנכד - ה"ה המהר"ל מפראג, על פי הנראה ברור, הן מעצם מיקום מצבתו בבית החיים בפראג, והן מתוך הנוסח המקורי שעל המצבה, הרי שהוא נפטר בשנת ה' אלפים ושל' ולא בשנת ה"א ור'.

נפתלי אהרן וקשטיין ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

אמור מעתה, שלא יתכן שהמהר"ל מפראג, אשר נולד שנים רבות לפני שנת ה' אלפים וש', [שהרי נפטר בשנת שס"ט, בהיותו כבן צ"ז או פ"ז שנה], היה נכדו הנקרא כשם זקינו רבי יהודה ליוואי הזקן בעודו בחיי חיותו של הסבא. ובמאמרים שונים שפרסמנו בעבר, הרחבנו בהוכחות נוספות, המפריכות בעליל את שלשלת היוחסין הלזה עד מלכי בית דוד.

ג

"עדה המצבה הזאת"

למעשה, מקורו של הקישור בין משפחת המהר"ל מפראג כנצר תרשימים מגזע מלכי בית דוד המלך ע"ה, הוא ב"מגילת היוחסין של מהר"ל מפראג", שנכתב בפראג בשנת תפ"ז, ונדפס לראשונה בזאלקווא בשנת תק"ה, בסוף הספר "מטה משה" [מאת הגאון רבי משה כ"ץ אב"ד ור"מ דק"ק פרעמישלא ומעז'בוז].

כך נכתב שם על רבי חיים מוורמייזא, מי שהיה זקינו - אבי אביו - של המהר"ל מפראג: "אבי אביו - של רבי חיים הנ"ל - היה נקרא בשמו ר' יהודה ליוואי הזקן, ועל לוח מצבתו חרות בזה הלשון, מהר"ר יהודה ליוואי, וזאת ליהודה, לתורה ולתעודה... והוא מגזע הגאונים, המיוחסים לאדונינו דוד בן ישי... ונתבקש בישיבה של מעלה, שנת ה"א ר' ליצירה, ועד היום המצבה הנ"ל בק"ק פראג בבית החיים". עכ"ל.

*

באחד הקטעים הבאים, הוא מוסיף וכותב: "ועתה אחל לכתוב יחוס הגאון מופת דורו מ' יהודה ליוואי ב"ר בצלאל זלה"ה, ותולדותיו. וצריך אני להודיע, כי הגאון הנ"ל היה מיוחס להיות מזרע דוד המלך ע"ה, כי כן נמצא על מצבת קבורת ראש משפחתו פה פראג, שהיה נקרא בשמו ר' ליוואי הזקן". [אגב. מנוסח זה, לא נשמע בהכרח כלל שרבי ליוואי הזקן הוא אבי אביו של רבי בצלאל אבי המהר"ל מפראג, כי אם "ראש משפחתו", אחד החשובים במשפחה, "דוד", או "בן דוד"].

*

כאן אנו מוצאים לראשונה את יחוסו של המהר"ל מפראג עד רבי ליוואי הזקן מפראג, ומשם למעלה בקודש עד דוד המלך ע"ה. מכאן ואילך, נעתקו הדברים בכל מגילות היוחסין.

ד

שיבושים בנוסח המצבה שבמגילת היוחסין למהר"ל

ברם, מצבה זו, נמצאת עד היום הזה בבית העלמין העתיק בפראג, והנוסח המדויק שהיה חרוט עליה, נעתק בכמה מקומות. ראה בספר "גלעד" - פראג תרט"ו, ובספר "כתובות מבית העלמין היהודי העתיק בפראג" - מהדורת ירושלים תשמ"ח.

נפתלי אהרן וקשטיין ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

ואחר העיון בדברי כותב המגילה, נראה ברור שהכותב קיבל העתק שגוי של נוסח המצבה, וכך אירע לו שהקדים את שנת פטירתו של רבי ליוואי הזקן במאה שנה, ועוד שינויים נוספים שנמצאו בנוסח שעל המצבה כפי שנעתק במגילה, בשונה מהנוסח שנעתק על ידי רושמי מצבות פראג הנ"ל.

*

המהדירים, במהדורות הבאות של המגילה, בראותם שכותב המגילה לא בדק את המצבה בעת כתיבתו, וכפי שנראה להלן, ובהינכם שהעלה את הנוסח מזכרונו בלבד, קמו ועשו מעשה על דעת עצמם, ומבלי לבדוק את המצבה בפראג, איחדו וליטשו את שתי הנוסחאות לכדי גירסא אחת משופצת ומעובדת וערוכה כראוי...
מעתה, אין כאן לפנינו שתי נוסחאות, ואין לנו שאלות וסתירות, והכל על מקומו בא בשלום...

ה

הנוסח המשופץ של מהדירי המגילה

הנה, כך הוא הנוסח המקורי כפי שנכתב במגילת היוחסין של המהר"ל מפראג:
"כן נמצא על מצבת קבורת ראש משפחתו פה פראג, שהיה נקרא בשמו ר' ליוואי הזקן, בזה הלשון:

מוהר"ר ליוואה,

וזאת ליהודה,

לתורה ולתעודה,

חכם הרזים,

עוקר הרים וארזים,

והי' בקי בש"ס התלמוד,

והוא מגזע הגאונים,

המיוחסים לאדונינו דוד בן ישי,

ושארי התוארים הכתובים עליו לא רציתי להעתיק, ונתבקש בישיבה של מעלה, שנת חמשת

אלפים ומאתיים ליצירה". [דהיינו, שנת ה' אלפים ור'].

*

בקטעים הבאים, כאשר כותב המגילה מזכיר שוב את נושא המצבה, הוא מוסיף וכותב כך:

"והיה נמצא חרות על לוח אבן מצבתו:

הגאון יהודא ליווא ז"ל,

לא נמצא כמותו בכל העולם

בחרפות ובקיאות ובזכרון,

נפתלי אהרן וקשטיין ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

ובשלשלת היחס איש איש

מזרע דוד המלך ע"ה.

ועד היום המצבה הנ"ל בק"ק פראג בבית החיים". עכ"ל.

*

עתה נראה את השילוב של שתי הנוסחאות גם יחד. השילוב הבלתי מוצלח, אינו עולה בקנה אחד עם מטרתו של הסופר הנכבד שביקש כנראה לחרוז על המצבה, וכהרגלו מקדמת דנא, אלא שמשום מה לא הצליח בכך עתה הפעם, והחרוזים קצת השתבשו לו...
להלן - נוסח המצבה - המחורזת אך ורק למחצה לשליש ולרביע - במהדורות המחודשות של המגילה:

מוהר"ר יהודה ליוואי,

וזאת ליהודה,

לתורה ולתעודה,

חכם הרזים,

עוקר הרים וארזים,

בקי בש"ס התלמוד,

ולא נמצא כמותו בכל העולם,

בחריפות ובקיאות ובזכרון,

והוא מגזע הגאונים,

המיוחסים לאדונינו דוד בן ישי,

[כאן באים דברי הכותב: "ושאר התוארים הכתובים עליו לא רציתי להעתיק", ולאחר מכן

סיום הנוסח:]

ונתבקש בישיבה של מעלה,

שנת חמשת אלפים ומאתים [ר'] ליצירה

ו

השוואת הנוסחאות הנ"ל מול הנוסח המדויק כפי שנמצא עד עצם היום הזה

כאמור, נוסח המצבה נעתקה כיום במדויק מילה במילה מתוך המצבה עצמה. להלן, הנוסח האמיתי והמדויק כפי שנעתקה בשעתו על ידי מחבר הספר "כתובות מבית העלמין היהודי העתיק בפראג" [מהדורת ירושלים תשמ"ח], מצבה מספר 37.

מהר"ר ליווא

גור אריה יהודה

בתורה ובתעודה

עסק בהם כל ימיו

נפתלי אהרן וקשטיין

ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

צדקה נתן לעניי עמיו
והוא מגזע הגאונים
מעשיו היו מהוגנים
חכם הרזים והסתרים
היה בקי בששה סדרים
בשיבה טובה אזל
... עליו תזל
... ישי ...
... חשון ש' לפ"ק תנצב"ה

*

לכאורה, למרות שאנו מוצאים כאן שינויים רבים, אולם אין המדובר ככל הנראה בשינויים משמעותיים.

והנה, מלבד המילים והאותיות המחוקות, מסתבר לכאורה שנמחקו כאן גם כן כמה שורות שלמות. שכן, השורות החרוטות על המצבה, כפי שראינו כאן, מנוסחות - כיתר המצבות שבק"ק פראג - כאשר הם משולבים וכתובים בחרוזים. משום כך, יגענו, ולא מצאנו, את החרוז המשלים לתיבת "ישי", שכנראה היא שארית משורה שנמחקה, שבו נכתבו המילים המצוטטות לעיל: "והוא מגזע הגאונים המיוחסים לאדונינו דוד בן ישי".

כמו כן נראה לכאורה, שגם עצם מיקומה של שורה זו לא נעתקה במקומה, שהרי אין כאן המקום המתאים לפרט את ייחוסם המפואר עד דוד המלך, ומקומו למעלה לצד החרוז: "מגזע הגאונים"...

ז

היום ה"חמישי", שנהפך ל"דוד בן ישי"...

תורף הדברים שהעלינו עד כאן, נכתבו על ידינו טרם ראינו צילום של המצבה עצמה. ברם, לאחר שהזדמן ובא לידינו תמונת חלקה התחתון של מצבת רבי ליוואי הזקן בפראג, נדהמנו ביותר ממה שראו עינינו...

הנה, אנו מצויים עתה בשלב שבו אנו אמורים לפתור את תעלומת התיבות החסרות, או - לחילופין - לבדוק מחדש האומנם אכן חסרים כאן שורות או תיבות? ובכן, הבה ונראה.

כאמור, לאחרונה נחשפה חלקה התחתון של המצבה, אשר היתה שנים רבות שקועה באדמה. בצילום שעמד לנגד עינינו, ומצורף כאן במאמרינו, מצאנו תוספת של כמה מילים. [התמונה נשלחה אלינו ללא ציון המקור, ונשמח לקבל מידע על מקורה של תמונה זו].

נפתלי אהרן וקשטיין ויתילדו • לחקר היוחסין בישראל

רבי ינאי 56/12 רובע ז' אשדוד
טלפון: 08-8679877 פקס: 153-8-8679877
דוא"ל: vekshtein@bezeqint.net

אם כי מדובר בתיבות בודדות בלבד, אבל גילויים של תיבות אלו הדהים אותנו ביותר. שימו לב:

בשיבה טובה אזל

... עליו תזל

... ישי כ"ה

... שון ש' לפ"ק

*

מה אנו רואים כאן?

ראשית, רואים כאן בבירור אשר לאחר סיום המילים "עליו תזל", מסתיימות בעצם השורות המחורזות.

ברור מעתה - אם כן - שהמילה "ישי" אינה קשורה כלל לשורה מחורזת כל שהיא, וממילא גם נפל החשש של מחיקת שורות. עתה נוכל לסכם בבירור, שכל שורות החרוזים מצויים לפנינו, ולא נחסרה לנו כאן במצבה זו אף לא שורה אחת.

והנה, בשורה של תיבת "ישי", נוסף לצידה תיבה זו: "כ"ה". ומתחת לשורה זו שרדו המילים: "... שון ש' לפ"ק"...

ברור הוא לכל המעיין היטיב, שמעולם לא נכתב כאן "דוד בן ישי"!

אלא מאי?

לאחר בדיקת לוח השנה של שנת ש' לפ"ק, נראה שהגענו בס"ד לפתרון התעלומות. [הודות לסיועו של ידידינו הרב יוסף נחמיה קוואדראט מלונדון בפיענוח המצבה. וכאן המקום להזכיר את הספר "נצר משרשים" ששימש לנו כבסיס למחקרנו]. פתרון שמובילה אותנו לשתי מסקנות ברורות. הראשון, שהמהר"ל מפראג - שנולד לפני שנת ה' אלפים וש' - "לא" יכול היה להיות מבני בניו של רבי ליוואי הזקן מפראג. ועוד. שמעולם לא נכתב על מצבת רבי ליוואי הזקן שהוא מגזע דוד המלך.

*

ובכן, הא לך קורא יקר את מה שהיה כתוב בשורות אלו של המצבה, ואידך - פירושא, זיל גמור:

"בשיבה טובה אזל,

... עליו תזל,

[נפטר ביום חמ] ישי, כ"ה

[לחודש מרח] שון, ש' לפ"ק"...

חשיפת השורות האחרונות במצבת רבי ליוואי הזקן